

Komentar in karta: 1/109

SLA V609 'stari oče'

Matej Šekli, Urška Petek

1. Gradivo

Za pomen 'stari oče, oče očeta ali matere', knj. *stári ôče* (*â, ó*), *déd/dèd* (*ê/è*), *dédek* (*ê*), je najpogostejši in zemljepisno najbolj razširjen leksem (*ta*) *stari oče*, tudi (*ta*) *stari oča*, ki se pojavljata predvsem v osrednjėslovenskem prostoru. Pojavljata se tudi (v izpustni različici) *oče* in *oča* ter njuni izpeljanki *očka* in *očanec*, medtem ko se **otec* pojavlja samo v dvobesednem leksemu *stari otec*. Leksemi, ki izhajajo iz otroškega govora in so tvorjeni s ponavljanjem zlogov, so *ata*, *ate*, *tata* in *čača*; vsi naštetni se pojavljajo tudi v dvobesednih poimenovanjih ((*ta*) *stari ata*, (*ta*) *stari ate*, (*ta*) *stari tata*, (*ta*) *stari čača*). Poleg *ata* in *ate* se pojavljajo tudi njune izpeljanke ((*ta*) *stari ati*, (*ta*) *stari atej* in (*ta*) *stari atek*). Posamostaljeni pridevnik se pojavlja v poimenovanju (*ta*) *stari*, iz osnove *star-* pa je izpeljano še poimenovanje *starček*. Od pogostejših domačih osnov se pojavlja še osnova *ded* z izpeljankami *deda*, *dedek*, *dedec*, *dedček* in *dedej*. Prevzeti leksemi so *nono* z izpeljankama *noni* in *nonič* ter *foter*, tudi v dvobesednem poimenovanju *stari foter*.

Nekateri leksemi imajo v zapisih časovno-pogostnostne oznake: starinsko za *stari oča* v T383, *ata* v T410, *dedek* v T407, *star(i) ata* v T261, redko za *star ata* v T264, navadno za *oče* v T253, novejše za *nono* v T156, *deda* v T407, *dedek* v T378 in T383.

2. Morfološka analiza

oča < **otbč-a* ← zv. ed. **otbč-e* od **otbč-b* 'oče' (na osnovi praslovske zvalniške oblike **otbč-e* je prišlo do oblikovne prenareditve v *a*-jevsko sklanjatev (Ramovš 1923))

(*ta*) **star(i) oča** < **(t-) star-ṽ(-j-b) otbč-a* ← (**ta/*tṽ/*tē/*tę* 'ta') + **star-ṽ* 'star' + **otbč-a* 'oče'

oče < **otbč-ę* ← **otbč-a* 'oče' (nastalo z oblikovno prenareditvijo starejšega sklanjatvenega vzorca *oča oča* v sklanjatveni vzorec tipa *Tone Toneta*; oblikovna sprememba je povezana z naglasnim umikov tipa *nogà* > *nóga* (Ramovš 1923))

(*ta*) **star(i) oče** < **(t-) star-ṽ(-j-b) otbč-ę* ← (**ta/*tṽ/*tē/*tę* 'ta') + **star-ṽ* 'star' + **otbč-ę* 'oče'

očka < **otbč-bk-a*

očanec < **otbč-an-bc-b*

stari otec < **star-ṽ-j-b otbč-b* ← **star-ṽ* 'star' + **otbč-b* 'oče'

ata < **at-a* 'oče', kar je podobno kot *mama*, *tata* prvotno otroška beseda

- (ta) star(i) ata, ata (ta) stari** < *(t-) star-ʋ(-j-ʋ) at-a 'ta stari oče'
 ← (*ta/*tʋ/*tě/*tę 'ta') + *star-ʋ 'star' + *at-a 'oče'
ate < *at-e (nastalo z oblikovno prenareditvijo (morda po vzoru tipa *očeta*) starejšega *ata* v mlajše *ate*)
star(i) ate < *star-ʋ-j-ʋ at-e ← *star-ʋ 'star' + *at-e
(ta) star(i) ati < *(t-) star-ʋ-j-ʋ at-i ← (*ta/*tʋ/*tě/*tę 'ta') + *star-ʋ 'star' + *at-i
stari atej < *star-ʋ-j-ʋ at-ej-ʋ ← *star-ʋ 'star' + *at-ej-ʋ
stari atek < *star-ʋ-j-ʋ at-ek-ʋ ← *star-ʋ 'star' + *at-ek-ʋ
tata < *tat-a 'oče', kar je podobno kot *mama*, *ata* prvotno otroška beseda
(ta) star(i) tata, tata (ta) stari < *(t-) star-ʋ-j-ʋ tat-a ← (*ta/*tʋ/*tě/*tę 'ta') + *star-ʋ 'star' + *tat-a 'oče'
čaća < *čač-a 'oče', kar je podobno kot *mama*, *tata* prvotno otroška beseda
stari čaća < *star-ʋ-j-ʋ čać-a ← *star-ʋ 'star' + *čač-a 'oče'
(ta) star(i) < *(t-) star-ʋ(-j-ʋ) ← (*ta/*tʋ/*tě/*tę 'ta') + *star-ʋ 'star'
starek < *star-ʋk-ʋ
starček < *star-ʋč-ʋk-ʋ
ded < *dēd-ʋ 'ded'
deda < *dēd-a
dedek < *dēd-ʋk-ʋ
dedec < *dēd-ʋc-ʋ
dedček < *dēd-ʋč-ʋk-ʋ
dedej < *dēd-ej-ʋ
dedi < *dēd-i
dedeli < *dēd-(ǎl)-ej-ʋ (Ramovš 1924: 110–113; Bajec 1950: 34–35)
nono < *(non)-o ← it. *nonno* 'stari oče, dedek'
nonič < *(non)-it-ʋ
noni < *(non)-i ali *(non)-ej-ʋ
foter < *(fotr)-ʋ ← nem. *Vater* 'oče' z bav. nem. prehodom *a > o
stari foter < *star-ʋ-j-ʋ (fotr)-ʋ 'stari oče' ← *star-ʋ 'star' + *(fotr)-ʋ
švogor < *(švogor)-ʋ 'svak' ← nem. *Schwager* 'svak' z bav. nem. prehodom *a > o
papa < *(papa)-∅ ← nem. *Papa* 'oče'
ota, nejasno, pojavlja se v T216, kjer ni izpričan prehod *ā/*â- > o:, torej je nemogoče izhajati iz *ata, zato gre morda za križanje med *očal/oče* in *ata*
dida/dide < *(did)-a/e, najverjetneje prevzete iz sosednjih čakavskih hrvaških govorov
nene, nejasno, morda *nenej-ʋ, podobno kot *dedej* izpeljano s priponskim obrazilom *-ej-ʋ iz neke otroške besede s ponavljajočim se soglasnikom *nene
ofati < *(ofati)-∅, kar je ljubkovalna oblika nem. *Ovater 'stari oče', tvorjeno podobno kot *Opa* 'stari oče' in *Oma* 'stara mati'
hejnji, nejasno
inkič, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *nene* v T001, *dedeli* v T002, *ofati* v T018, *hejnji* v T020, *inkič* v T054, *švoger* v T141 (najverjetneje nerelevanten odgovor), *očanec* v T179, *ota* v T216, *dida* v T411 in *dide* v T413.

Kot enkratnica z *ded-* je kartiran leksem *dedček* v T302.

Kot enkratnica s *star-* sta kartirana leksema *starček* v T202 in *starek* v T409.

Kot enkratna besedna zveza je kartiran leksem *tata (ta) star* v T069.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani odgovori: *oče* v T090, T148, T317, T337, T437, *star(i) oče* v T129, T148, *oča* v T126, *(ta) star(i) oča* v T067, T372, *očka* v T202, T300, *ata* v T188, T202, T410, *star(i) ata* v T178, T208, T247, T288, T388, *dedek* v T049, T202, T371, *dedej* v T049, *dedi* v T404, *nono* v T069, T099, T155, *nonič* v T090, *tata* v T090, T285, *stari tata* v T407, *čača* v T291, *stari čača* v T156, *ta star* v T200, T208, T229, T264, *foter* v T244, *star foter* v T314 ter enkratnica *papa* v T288.

4. Uporabljena dodatna literatura

Ramovš 1923; Trubačov 1959

5. Primerjaj

SLA: V604 'oče' (1/604), V729; OLA: 1837, 1838, 1840; ALE: 465; SDLA-SI: /; ALI: 1441; ASLEF: 2110; HJA: 449, 450 (im. mn.)